

โลกาอนุวัตรกับสังคมเศรษฐกิจไทย*

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

กราบเรียน คุณจินดา ศิริमानนท์

ท่านประธานคณะกรรมการห้องหนังสือสุภา ศิริमानนท์

ท่านคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท่านผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง

นิสิตนักศึกษา และท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ

ผมรู้สึกเป็นเกียรติชนิดที่หาที่เปรียบมิได้ ที่ได้รับเชิญให้แสดงปาฐกถาสุภา ศิริमानนท์ ในปีนี้ ที่กล่าวเช่นนี้ได้เป็นเพียงการกล่าวตามจารีตที่องค์ปาฐกแสดงต่อผู้จัดการปาฐกถานั้นเท่านั้น หากแต่ผมยังตระหนักดีว่า คุณสุภา ศิริमानนท์ เป็นผู้มีคุณูปการอย่างสูงต่อวงวิชาการเศรษฐศาสตร์การเมืองและวารสารศาสตร์ อีกทั้งเป็นผู้ที่พยายามสร้างและเชยชมมาตรฐานทางจริยธรรมในหมู่นักหนังสือพิมพ์ทั้งหมด คุณสุภามีได้มีบทบาทสำคัญเฉพาะต่อบรรณพิภพ หากยังมีบทบาทสำคัญต่อขบวนการสิทธิและเสรีภาพในสังคมไทยอีกด้วย ในประการสำคัญ คุณสุภามีได้เป็นเพียงสาธารณบุคคล หากแต่เป็นบุคคลของครอบครัวอันพึงยึดเป็นแบบอย่าง สังคมอุดมคติจะมีอาจบังเกิดขึ้นได้ หากปราศจากครอบครัวอุดมคติที่อบอุ่นด้วยความรักและศานติสุข ดังเช่นครอบครัวศิริमानนท์

ด้วยเหตุดังนี้ ผมจึงรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้รับเลือกเป็นองค์ปาฐกสุภา ศิริमानนท์ในปีนี้ เกียรติที่ได้รับนี้สูงส่งยิ่งกว่าตำแหน่งทางวิชาการใดๆ และสูงส่งยิ่งกว่าปริญญาบัตรใดๆ

สิ่งที่ผมเกรงกลัวมีแต่เพียงว่า ปาฐกถาสุภา ศิริमानนท์ในปีนี้จะมิคุณภาพไม่สมกับเกียรติที่ได้รับ

ผมมีเหตุผลส่วนตัวที่ตอบรับการแสดงปาฐกถาครั้งนี้ ไม่เฉพาะแต่ความเคารพนับถือที่มีต่อคุณสุภา ศิริमानนท์ หากแต่ผมถือตัวว่าเป็นหนอนหนังสือ อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ซึ่งผมนับถือว่าเป็นหนอนหนังสือผู้ยิ่งใหญ่ ยังยอมรับความยิ่งใหญ่ในฐานะหนอนหนังสือของคุณสุภา ดังประจักษ์พยานที่ปรากฏในห้องหนังสือสุภา ศิริमानนท์ ณ สถานศึกษาอันทรงเกียรติแห่งนี้ ในสังคมที่หนอนหนังสือไม่เคยเป็นใหญ่ในแผ่นดิน ดังเช่นสังคมไทยของเรา

* ปาฐกถา สุภา ศิริमानนท์ แสดง ณ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2537

ย่อมเป็นหน้าที่ของหนอนหนังสือทุกคนที่จะต้องยกย่องหนอนหนังสือด้วยตนเอง ปาฐกถาในปีนี้ จึงขออุทิศแด่คุณสุภา ศิริमानนท์ หนอนหนังสือผู้ยิ่งใหญ่

ผมเลือกหัวข้อ “โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย” ในการแสดงปาฐกถาวันนี้ ด้วยความมั่งง่าย ส่วนสำคัญเป็นเพราะเกิดเหตุการณ์ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของผม จนเป็นเหตุให้ไม่มีเวลาเตรียมปาฐกถาเต็มกำลังความสามารถเท่าที่ควรจะเป็น เรื่องที่ผม จะพูดในวันนี้จึงเป็นเพียงการประมวลความรู้และความคิดที่สั่งสมและพัฒนาในช่วง 5 ปีหลังนี้ ผมขอแบ่งเรื่องที่จะพูดออกเป็น 4 ตอนคือ

- (1) กระบวนการโลกาภิวัตน์
- (2) โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย
- (3) โลกาภิวัตน์กับการเมืองไทย
- (4) โลกาภิวัตน์กับสังคมวัฒนธรรม

1. กระบวนการโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นกระบวนการเชื่อมโยงส่วนต่างๆของโลกเข้า เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กระบวนการดังกล่าวนี้มีมาเป็นเวลาช้านาน หากได้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นใหม่ในปัจจุบันสมัยใหม่ แต่เดิมการเชื่อมโยงโลกอาศัยกระบวนการทางการเมือง (Political Integration) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการล่าอาณานิคมตามการแพร่ระบาดของลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเมืองแม่กับอาณานิคมมักจะตามมาด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ทางการค้าในรูปแบบอาณานิคม (Colonial Pattern of International Trade) กล่าวคือ อาณานิคมเป็นตลาดรองรับสินค้าอุตสาหกรรมจาก ประเทศเมืองแม่ โดยที่ในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งผลิตอาหาร วัตถุดิบ หรือทรัพยากรธรรมชาติ ป้อนประเทศเมืองแม่ รูปแบบการค้าภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอาณานิคมนี้ มิได้จำกัดเฉพาะแต่ ดินแดนที่เป็นอาณานิคมโดยนิตินัย (de jure colony) เท่านั้น หากยังคลุมถึงอาณานิคมโดย พฤตินัย (de facto colony) ดังเช่น ระบบเศรษฐกิจไทยด้วย

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การเชื่อมโยงโลกโดยอาศัยการล่าอาณานิคม ลดความสำคัญลงไปเป็นอันมาก แม้จะยังไม่หมดไป แต่ก็มีใช้แบบแผนหลักของกระบวนการ โลกาภิวัตน์อีกต่อไป การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ (Economic Integration) กลายมาเป็นแบบแผน หลักในการโยงใยส่วนต่างๆของระบบเศรษฐกิจโลก แต่การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจก็มีพัฒนาการ ของมันเอง ที่ทำให้กระบวนการโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันแตกต่างจากช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจในระยะต้น อาศัยเครือข่ายที่เกิดจากการค้าระหว่างประเทศ การผลิต เพื่อการส่งออกมักจะกระทำในประเทศเมืองแม่ หรืออาณานิคมหนึ่งอาณานิคมใด ต่อเมื่อตลาด

ขยายตัวจนใหญ่พอและคุ่มที่จะเข้าไปลงทุน การลงทุนระหว่างประเทศจึงเกิดขึ้น ในแง่นี้ การค้าระหว่างประเทศเป็นหัวหอกที่จะชักจูงให้เกิดการลงทุนระหว่างประเทศในภายหลัง

แต่รูปแบบการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจในปัจจุบันแปรเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างสำคัญ ส่วนหนึ่งเกิดจากการเติบโตของบรรษัทระหว่างประเทศ (Multinational Corporations) อีกส่วนหนึ่งเป็นผลจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการผลิตที่ทำให้มีการแยกชิ้นส่วนในการผลิต โดยที่การผลิตมีจำกัดกระทำในโรงงานเดียวกันจนจบกระบวนการ ด้วยเหตุนี้เอง บรรษัทระหว่างประเทศจึงสามารถแยกชิ้นส่วนในการผลิต และเลือกที่ตั้งในการผลิตชิ้นส่วนแต่ละชิ้นให้สอดคล้องกับความสามารถเปรียบเทียบในด้านต้นทุนการผลิต (Cost Advantage) ของที่ตั้งโรงงานแต่ละแห่งได้ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการผลิตดังกล่าวนี้เอง มีผลอย่างสำคัญต่อการย้ายที่ตั้งการผลิต (Relocation of Production) ของบรรษัทระหว่างประเทศในช่วงปลายทศวรรษ 2500

การตัดสินใจของบรรษัทระหว่างประเทศในการเลือกที่ตั้งของโรงงานมิได้มีผลต่อกระแสการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศเท่านั้น หากยังมีผลต่อกระแสการค้าระหว่างประเทศด้วย เพราะบรรดาหน่วยผลิตภายใต้บรรษัทระหว่างประเทศเดียวกัน มีการซื้อขายสินค้าและบริการระหว่างกันที่เรียกว่า Intra-firm Trade การค้าระหว่างบริษัทภายใต้ความเป็นเจ้าของเดียวกันดังกล่าวนี้ นับวันมีแต่จะมีความสำคัญเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การเติบโตใหญ่ของบรรษัทระหว่างประเทศในด้านหนึ่งช่วยกระจายทุนไปยังส่วนต่างๆของโลก ในอีกด้านหนึ่งช่วยเชื่อมสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างส่วนต่างๆของโลกเข้าด้วยกัน ณ บัดนี้ การตัดสินใจของบรรษัทระหว่างประเทศในการเลือกที่ตั้งโรงงานใหม่ก็ดี หรือในการย้ายที่ตั้งโรงงานเก่าก็ดี กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดกระแสการค้าระหว่างประเทศ การค้าระหว่างประเทศจะเปลี่ยนกระแสตามการเปลี่ยนกระแสของเงินทุนระหว่างประเทศ เนื่องเพราะความสำคัญของ Intra-firm Trade ที่เพิ่มขึ้นตามลำดับนั่นเอง

แม้ว่าการเชื่อมโยงทางการเมืองและการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจจะมีส่วนผลักดันกระบวนการโลกาภิวัตน์ แต่ความเร็วของกระบวนการโลกาภิวัตน์ถูกเร่งรัดมากขึ้นด้วยกระบวนการเชื่อมโยงทางเทคโนโลยี (Technological Integration) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) มีส่วนทำลายพรมแดนทางภูมิศาสตร์ระหว่างประเทศต่างๆ การเชื่อมโยงด้านสารสนเทศกลายเป็นจักรกลสำคัญของกระบวนการโลกาภิวัตน์ ซึ่งถูกเร่งให้เร็วขึ้นอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ผลก็คือ โลกถูกย่อส่วนทั้งด้านกาละ (Time) และเทศะ (Space) และหดตัวจนมีขนาดไม่ใหญ่ไปกว่าหมู่บ้าน ซึ่ง Marshal McLuhan เรียกว่า “หมู่บ้านโลก” (Global Village) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศหาได้เร่งความเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์เท่านั้น หากทว่ายังช่วยเพิ่มความถี่ของการเปลี่ยนแปลงอีกด้วย ขอให้ท่านทั้งหลายลองเปรียบเทียบ

ความถี่ของการเปลี่ยนแปลงอัตราแลกเปลี่ยน อัตราดอกเบี้ย หรือราคาโภคภัณฑ์ขึ้นปฐุมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันกับที่เป็นอยู่เมื่อ 20-30 ปีที่แล้ว ซึ่งจะเห็นได้ว่าแตกต่างกันอย่างมาก

2. โลกานวัตกรรมกับสังคมเศรษฐกิจไทย

2.1 กระบวนการวิ่งไล่กวดทางเศรษฐกิจ

แม้ว่า Globalization มีได้หมายถึงกระบวนการปรับเปลี่ยนตามกระแสการเปลี่ยนแปลงในโลก แต่ด้วยเหตุที่ Globalization เกิดจากแรงผลักดันของพลังทุนนิยมโลกซึ่งเข้มแข็งและรุนแรง จนท้ายที่สุด Globalization ก็กลายเป็นโลกานวัตกรรมไปจริงๆ แรงผลักดันของพลังทุนนิยมโลกทำให้สังคมเศรษฐกิจไทยไม่เพียงแต่จะถูกผนวกเข้ากับระบบทุนนิยมโลกและปรับเปลี่ยนตามกระแสโลกเท่านั้น หากทว่าสังคมเศรษฐกิจไทยยังกระโดดสู่ลู่วิ่งทางเศรษฐกิจเพื่อไล่กวดหรือวิ่งหนีนานาประเทศ (Catching Up)

ในลู่วิ่งทางเศรษฐกิจในสังคมโลกขณะนี้ กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย (Asian NICs) กำลังวิ่งไล่กวดกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่า กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่รุ่นที่สอง (Second Generation NICs = SGNs) พยายามวิ่งไล่กวดรุ่นที่หนึ่ง ภายในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่รุ่นที่สอง ไทยพยายามวิ่งไล่กวดมาเลเซีย โดยที่ในขณะเดียวกันก็วิ่งหนีอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ พร้อมกับที่สาธารณรัฐประชาชนจีนและเวียดนามพยายามวิ่งไล่กวดกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่รุ่นที่สอง ภายในทศวรรษหน้าเราจะเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้นว่า ใครเป็นผู้นำ และใครเป็นผู้รั้งท้ายในกระบวนการวิ่งไล่กวดทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้

แต่การวิ่งไล่กวดในกลุ่มทุนนิยมโลก ย่อมหนีไม่พ้นที่นานาประเทศจะต้องเลือกยุทธศาสตร์โลกานวัตกรรมพัฒนา อันเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่แสวงหาประโยชน์จากกระบวนการโลกานวัตกรรม โดยที่กระบวนการโลกานวัตกรรมได้ค่อยๆ ทำให้ยุทธศาสตร์การผลิตอันเป็นทางเลือกอื่นตีบตันลงตามลำดับ สังคมเศรษฐกิจไทยก็ตกอยู่ในสถานะเช่นนี้ บรรดาผู้ทรงอิทธิพลทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็กลุ่มทุน ชนชั้นนำทางอำนาจ และขุนนางนักวิชาการ ล้วนแล้วแต่สนับสนุนยุทธศาสตร์โลกานวัตกรรมพัฒนาทั้งสิ้น แรงผลักดันให้ระบบเศรษฐกิจไทยเลือกเส้นทางโลกานวัตกรรมพัฒนามิได้มาจากภายในประเทศเท่านั้น หากยังมาจากต่างประเทศด้วย

2.2 กระบวนการกำหนดนโยบาย

กระบวนการโลกานวัตกรรมมีส่วนเปลี่ยนโฉมของกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยไปในทางที่ปัจจุัยภายนอกประเทศมีบทบาทและอิทธิพลเพิ่มขึ้นในปัจจุบันคุณภาพในตลาดนโยบายเศรษฐกิจเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำทางอำนาจและกลุ่มขุนนางนักวิชาการฝ่ายหนึ่ง กับกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทุน

อีกฝ่ายหนึ่ง กระบวนการโลกาภิวัตน์ทำให้องค์กรเหนือรัฐ (Supra-national Organizations) มีบทบาทและอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยมากขึ้น องค์กรเหนือรัฐเหล่านี้มีอยู่ 2 ประเภท ประเภทหนึ่ง ได้แก่ องค์กรเหนือรัฐที่ทำหน้าที่เป็นโลกบาล ดังเช่น กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารโลก (IBRD) และองค์การการค้าโลก (WTO) อีกประเภทหนึ่งได้แก่ บริษัทระหว่างประเทศ (MNCs) การเติบโตใหญ่ของกลุ่มทุนภายในประเทศ ทำให้กลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้ทรงอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบาย ยิ่งกลุ่มทุนภายในประเทศผสมผสานประโยชน์กับบริษัทระหว่างประเทศด้วยแล้ว บทบาทและอิทธิพลยิ่งมีมากขึ้นเป็นทวีตริคูณ

บทบาทและอิทธิพลที่มากขึ้นขององค์กรเหนือรัฐและกลุ่มทุนภายในประเทศ ยังผลให้กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจเป็นกระบวนการที่ขาดความเป็นกลางยิ่งขึ้น และเสริมความโน้มเอียงในการดำเนินนโยบายบางประเภท (Policy Bias) ความโน้มเอียงในการเลือก ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนามากกว่ายุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ความโน้มเอียงในการพัฒนาภาคตัวเมืองมากกว่าชนบท (Urban Bias) และความโน้มเอียงในการเลือกเป้าหมายการเติบโตทางเศรษฐกิจและการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมากกว่าเป้าหมายความเป็นธรรม ในการกระจายรายได้และการแก้ปัญหาความยากจน

2.3 โครงสร้างการผลิต

กระแสโลกาภิวัตน์มีส่วนช่วยเร่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตของระบบเศรษฐกิจไทย ความสำคัญของภาคเกษตรกรรมจะลดลงไปอีกมาก ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการมีความสำคัญมากขึ้น รูปแบบการผลิตกำลังปรับเปลี่ยนจากการผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้น (Labour-intensive Production) ไปสู่การผลิตที่ใช้ทุนเข้มข้น (Capital-intensive Production) และอาจก้าวสู่การผลิตที่ใช้ความรู้เข้มข้น (Knowledge-intensive Production)

2.4 ลักษณะ 'ซีฟจรลงเท้า' ของปัจจัยการผลิต

กระแสโลกาภิวัตน์มีส่วนช่วยเพิ่มลักษณะ 'ซีฟจรลงเท้า' (Foot Looseness) ของปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนและแรงงาน ในส่วนที่เกี่ยวกับทุน ทุนย่อมหลั่งไหลจากที่ซึ่งให้ผลตอบแทนอัตราต่ำไปสู่ที่ซึ่งให้อัตราผลตอบแทนสูง ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนา ซึ่งผลักดันให้มีการเปิดประเทศอย่างกว้างขวาง ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งช่วยเสริมความสมบูรณ์ของตลาดเงินและตลาดทุนในด้านสารสนเทศ เกื้อกูลให้การเคลื่อนย้ายเงินทุนเป็นไปด้วยความคล่องตัวด้วย ตลาดการเงินระหว่างประเทศมีเครือข่ายเชื่อมโยงในขอบเขตทั่วโลก การเคลื่อนย้ายเงินทุนจากตลาดการเงินประเทศหนึ่งไปสู่อีกประเทศหนึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่เพียงแต่นายทุนต่างชาติจะเข้ามาลงทุนแสวงหา

กำไรในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเท่านั้น นักลงทุนไทยก็ออกไปลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ต่างประเทศด้วย ขบวนการ 'ข่มขืน' ตลาดหลักทรัพย์ในโลกที่สามเกิดขึ้นเป็นระลอกๆ จากประเทศหนึ่งไปสู่อีกประเทศหนึ่ง เมื่อสมอยากในตลาดหนึ่งแล้ว ก็เคลื่อนตัวไปสู่ตลาดอื่นต่อไป

กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้นักลงทุนไทยเป็นมนุษย์พันธุ์ใหม่ที่ไร้สัญชาติ ผู้ซึ่งพร้อมที่จะหอบหิ้วทุนเข้าไปลงทุน ณ ที่ใดก็ได้ที่ให้อัตราผลตอบแทนสูงสุด ทุนจึงกลายเป็นปัจจัยการผลิตที่มีลักษณะ 'ซีพจรลงเท้า'

แรงงานมีลักษณะ 'ซีพจรลงเท้า' เจกเช่นเดียวกัน นักวิชาชีพที่ทำงานกับองค์การระหว่างประเทศและบรรษัทระหว่างประเทศย่อมเคลื่อนย้ายแรงงานตามคำสั่งขององค์กรเหนือรัฐเหล่านี้ ในขณะที่แรงงานก่อสร้างต้องเคลื่อนย้ายตามบริษัทก่อสร้างระหว่างประเทศ ยิงนายทุนไทยออกไปแสวงโชคด้วยการลงทุนในต่างประเทศด้วยแล้ว แรงงานไทยก็ต้องเคลื่อนย้ายตามกระแสการเคลื่อนไหวของทุนไทย

ลักษณะ 'ซีพจรลงเท้า' ของปัจจัยการผลิตจะสร้างปัญหาแก่เศรษฐกิจไทยในอนาคต ในประการแรก ลักษณะ 'ซีพจรลงเท้า' ของทุนไทยจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจภูมิภาค บัดนี้อีสานไม่เพียงแต่ต้องแย่งชิงทุนไทยกับกรุงเทพฯ และปริมณฑลเท่านั้น หากทว่าอีสานยังต้องแย่งชิงทุนไทยกับอินโดจีนและสาธารณรัฐประชาชนจีนอีกด้วย ในประการที่สอง ลักษณะ 'ซีพจรลงเท้า' ของแรงงานไทยจะซ้ำเติมปัญหาการขาดแคลนแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิชาชีพ ช่างฝีมือ และแรงงานที่มีทักษะอื่นๆ แรงงานไทยเหล่านี้จะตบเท้าตามทุนไทยไปแสวงโชคในต่างประเทศ ในอีกด้านหนึ่ง กระบวนการโลกาภิวัตน์ก็เอื้อให้แรงงานต่างชาติ 'ลอดรัฐ' เข้าสู่ประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นแรงงานพม่า บังคลาเทศ จีนฮ่อ ลาว และกัมพูชา แรงงานต่างชาติเหล่านี้เกือบทั้งหมดเป็นแรงงานไร้ฝีมือ ในขณะที่ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนาขีดขั้นแรงงานชนบทเข้าสู่เมือง แรงงานไร้ฝีมือจากชนบทต้องแย่งชิงงานอาชีพกับแรงงานต่างชาติที่ 'ลอดรัฐ' เข้ามา

2.5 การเติบโตของกลุ่มทุน

กลุ่มทุนขนาดใหญ่เติบโตเป็นบรรษัทระหว่างประเทศของโลกที่สาม (Third World Multinational = TWMs) ลักษณะ 'ซีพจรลงเท้า' ของทุนไทยกำลังแปรโฉมหน้าของทุนไทยให้เป็นทุนสากล กระบวนการสากลาภิวัตน์ของทุนไทย (Internationalization of Capital) ที่กำลังเกิดขึ้นนี้ ทำให้ทุนไทยกลายเป็นทุนที่ไร้สัญชาติ ทุนไทยจะไม่มี ความผูกพันกับแผ่นดินแม่อีกต่อไป

พัฒนาการของทุนไทยดังที่เป็นมาและดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทำให้น่าเชื่อว่า ทุนไทยมิได้มีพัฒนาการเฉพาะแต่ทุนพาณิชย์ (Commercial Capital) ทุนการเงิน (Finance

Capital) และทุนอุตสาหกรรม (Industrial Capital) เท่านั้น หากมีแนวโน้มที่จะก้าวไปสู่ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) อีกด้วย ระบบทุนนิยมในอนาคตจะเป็นระบบทุนวัฒนธรรม (Cultural Capitalism) เพราะบัดนี้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าที่ซื้อขายได้เสียแล้ว

2.6 ประเทศชาติมั่งคั่ง ประชาชนยากจน

ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนาเป็นยุทธศาสตร์ที่เกื้อประโยชน์ของคนกลุ่มน้อย แม้ว่าระบบเศรษฐกิจไทยจะยังดำรงฐานะสัมพัทธ์ของตนในลู่วิงทางเศรษฐกิจ แต่คนจำนวนมากในสังคมไทยจะต้องถูกทอดทิ้ง ปัญหาความยากจนสัมบูรณ์จะยังไม่หมดไป ในขณะที่การกระจายรายได้ยังไม่มีที่ท่าดีขึ้น สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจะทรุดโทรมและร่อยหรอลงไปอีกมาก และกระบวนการสร้างบ้านแปงเมือง (Urbanization) ยังคงขยายตัวต่อไป การทุ่มทรัพยากรของรัฐในการแก้ปัญหาในภาคตัวเมืองก่อให้เกิดวงจรอุบาทว์ในการจัดสรรงบประมาณในแง่ที่ว่าทรัพยากรของรัฐที่เหลือไว้สำหรับการพัฒนาชนบทและการพัฒนาภูมิภาคจะมีน้อยกว่าที่ควรจะเป็น ในสภาพการณ์ดังที่เป็นอยู่นี้ ไม่มีข้อสรุปใดๆที่จะกล่าวได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้จะกล่าวว่ ประเทศชาติมั่งคั่ง ประชาชนยากจน

3. โลกาภิวัตน์กับสังคมการเมืองไทย

กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้แนวความคิดว่าด้วยรัฐประชาชาติ (Nation State) ลื่นความหมาย ทั้งนี้เนื่องจากบทบาทและอิทธิพลขององค์กรเหนือรัฐที่เข้าไปแทรกแซงกิจกรรมของประเทศต่างๆทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนา ซึ่งก่อเกิดบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยม มีส่วนพังทลายกำแพงกีดขวางการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการ รวมถึงลดจนปัจจัยการผลิต ทั้งทุนและแรงงานระหว่างประเทศ ในขณะที่ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศช่วยเกื้อกูลให้ตลาดสินค้าและตลาดปัจจัยการผลิตมีความสมบูรณ์มากขึ้น อันเป็นผลจากความสมบูรณ์ของข้อมูลข่าวสาร แนวความคิดว่าด้วยรัฐประชาชาติจึงลื่นความหมาย ในขณะที่การกำหนดพรมแดนเป็นหลักการพื้นฐานของรัฐประชาชาติ แต่บัดนี้ประชาชาติกลายเป็นรัฐที่ไร้พรมแดน (Borderless State) เสียแล้ว

รัฐไทยก็ดุจดั่งนานาประเทศที่กลายเป็นรัฐที่ไร้พรมแดนและกำลังพัฒนาไปเป็นรัฐภูมิภาค (Region State) ดังจะเห็นได้จากความพยายามในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจด้วยสูตรผสมในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ หรือหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ อันเป็นฐานสำหรับการวิ่งแข่งในลู่วิงทุนนิยมโลกต่อไป

กระแสโลกาภิวัตน์จะสร้างแรงกดดันให้ระบอบการเมืองการปกครองของไทยเปลี่ยนแปลงไปอีกมากในอนาคต ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนา ซึ่งเสริมฐานความมั่นคงแก่กลุ่มทุนจะทำให้กลุ่มทุนเข้าไปยึดพื้นที่ในโครงสร้างชนชั้นนำทางอำนาจเพิ่มขึ้น กลุ่มทุนไม่เพียงแต่จะมีตัวแทนในคณะรัฐมนตรีเพิ่มขึ้นเท่านั้น หากยังสามารถขยายฐานในสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาอีกด้วย ในประการสำคัญ กลุ่มทุนจะสามารถครอบงำพรรคการเมืองได้มากขึ้น ผลที่ตามมาก็คือ กลุ่มทุนจะมีบทบาทและอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายชนิดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

ในประการที่สอง แม้วาระบอบการเมืองการปกครองจะมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง (Centralization) และชนชั้นปกครองแข็งขันต่อการกระจายอำนาจ (Decentralization) แต่กระแสโลกาภิวัตน์จะกดดันให้การกระจายอำนาจกลายเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องทำ เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณรัฐชายขอบเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือการควบคุมและการรับรู้ของรัฐบาลส่วนกลางมากขึ้นเรื่อยๆ ปัญหาและความขัดแย้งจะสั่งสมจนสุดวิสัยที่รัฐบาลส่วนกลางจะแก้ไขเยียวยาได้

ระบบอุปถัมภ์ทางการเมืองการปกครองก็แปรเปลี่ยนไปด้วย เนื่องจากเงินเข้ามาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนในตลาดการเมืองมากขึ้น ตลาดการเมืองซึ่งแต่เดิมเป็นตลาดแลกเปลี่ยนการอุปถัมภ์กับความภักดีทางการเมือง จะแปรสภาพเป็นตลาดซื้อขายความชอบธรรม ทั้งนี้ไม่เพียงแต่จะมีการซื้อขายเสียงเท่านั้น หากยังมีการซื้อขายตำแหน่งอื่นๆ ดังเช่นตำแหน่งวุฒิสมาชิกและตำแหน่งราชการอีกด้วย

4. โลกาภิวัตน์กับสังคมวัฒนธรรมไทย

4.1 จักรวรรดินิยมด้านวัฒนธรรม

กระบวนการโลกาภิวัตน์ ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ต่างๆ มีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นและรวดเร็วขึ้น ในขั้นแรกปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวนี้อาจก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) จนมีพหุลักษณะทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Pluralism) การปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมต่างชาติเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่มียุคสมัยใดที่การปะทะกันนี้จะรุนแรงและรวดเร็วเท่ายุคโลกาภิวัตน์ กล่าวโดยทั่วไปแล้ว วัฒนธรรมเองก็ขัดแย้งกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมอเมริกันกำลังปกแผ่ครอบคลุมโลก กระบวนการอเมริกันวัตน์ของวัฒนธรรมโลก (Americanization of World Culture) ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Conflicts) ความขัดแย้งนี้จะรุนแรงมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับจิตสำนึกทางด้านวัฒนธรรมของประชาชนและนโยบายของรัฐบาล สังคมไทยก็เผชิญเช่นเดียวกับสังคมนานาประเทศที่กำลังเผชิญ

กับกระแสอเมริกันวัตรของวัฒนธรรมโลก และกำลังต่อสู้กับลัทธิจักรวรรดินิยมทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Imperialism)

การแผ่อิทธิพลของวัฒนธรรมแองโกลแซกซัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมอเมริกันเป็นไปอย่างรวดเร็วและเป็นกระแสที่รุนแรง ทั้งนี้โดยอาศัยรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศเป็นกลไกสำคัญ อิทธิพลของรายการโทรทัศน์เหล่านี้มีต่อแฟชั่นการแต่งกาย วิธีการดำรงชีวิต และที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดก็คือ กระบวนทัศน์ทางความคิดอย่างมีอานุภาพได้

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมต่างชาติในท่ามกลางกระแสอเมริกันวัตรยังผลให้วัฒนธรรมไทยจำต้องปรับตัว โดยที่บางส่วนปรับตัวไปในทางที่ดีขึ้น แต่บางส่วนที่ไม่สามารถต่อกับวัฒนธรรมต่างชาติได้ก็ต้องสูญสลายไป และถูกรวบงำโดยวัฒนธรรมต่างชาติ

4.2 อัสตงคตานุวัตรด้านการศึกษา

ในขณะที่กระแสอเมริกันวัตรกำลังส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมโลกก็เป็นเวลาเดียวกับที่กระแสอัสตงคตานุวัตรกำลังครอบงำระบบการศึกษาของโลก (Westernization of Education) การขยายตัวของกระแสอัสตงคตานุวัตรทางการศึกษาเกิดจากสาเหตุหลายประการ สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากข้อตกลงการค้าพหุภาคีรอบการเจรจาอุรุกวัย ที่พยายามให้การค่าบริการเป็นไปโดยเสรี บริการการศึกษากลายเป็นแหล่งรายได้สำคัญของประเทศอุตสาหกรรมเก่า จนท้ายที่สุดมีการลงทุนระหว่างประเทศในการผลิตบริการการศึกษา โรงเรียนนานาชาติและมหาวิทยาลัยนานาชาติผุดขึ้นราวกับดอกเห็ดในโลกที่สาม แต่การขยายตัวของกระแสอัสตงคตานุวัตรทางการศึกษามีได้เกิดจากข้อตกลงการค้าพหุภาคีระหว่างประเทศเท่านั้น หากยังเป็นจากความต้องการที่จะหาประโยชน์จากกระบวนการโลกาภิวัตน์อีกด้วย กระแสโลกาภิวัตน์พัฒนาทำให้ความต้องการเรียนรู้ภาษาต่างชาติ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษมีมากขึ้น หากปราศจากความรู้ภาษาอังกฤษย่อมยากที่จะหาประโยชน์จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศได้ การเปลี่ยนแปลงความต้องการดังกล่าวนี้มีผลกระทบต่อโครงสร้างการผลิตบริการการศึกษา โดยที่การจัดการศึกษาเป็นภาษาอังกฤษมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

ไม่เพียงแต่นายทุนต่างชาติจะเข้ามามีบทบาทในอุตสาหกรรมการศึกษาและโครงสร้างการผลิตบริการการศึกษาจะแปรเปลี่ยนไปเท่านั้น หากทว่าวัฒนธรรมการเรียนรู้ก็แปรเปลี่ยนไปด้วย ความก้าวหน้าของ Microelectronics กำลังทำให้หนังสือสูญพันธุ์ไปจากโลก การเรียนรู้ซึ่งอาศัยคอมพิวเตอร์และวีดีโอเทปมากขึ้น มีข่าวสารที่ซ่อนเร้น (Hidden Message) ในแง่ที่ว่า การอ่านเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ลดความสำคัญลง การชมหรือดูและการฟังกลายเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้หลัก บทสนทนา (Dialogue) ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนกำลัง

ขาดหายไปไม่ช้า หนอนหนังสือจะกลายเป็นสัตว์ที่หายากในมนุษยพิภพ หนังสือเสียง (Audio Book) กำลังมาแทนที่หนังสืออ่าน

4.3 ความเป็นสากลของภาษา

กระแสโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อความเป็นสากลของภาษาด้วย ในยุคบูรณกาล การเติบโตของภาษาเกิดจากปัจจัยตามธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มขึ้นของประชากรและการอพยพของประชากร ในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ความเป็นสากลของภาษาขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ภาษาของประเทศมหาอำนาจมักจะกลายเป็นภาษาสากล ความข้อนี้โล่เรียงได้ตั้งแต่ภาษาละติน โรมัน สเปน โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน ในยุคที่ลัทธิจักรวรรดินิยมเฟื่องฟู ภาษาของประเทศมหาอำนาจขยายตัวไปสู่ดินแดนที่เป็นอาณานิคม แต่ในยุคปัจจุบัน อำนาจทางเศรษฐกิจกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความเป็นสากลของภาษา ด้วยเหตุที่กลุ่มชนแองโกลแซกซันทรงอิทธิพลทางเศรษฐกิจมากกว่าสองร้อยปี ภาษาอังกฤษจึงกลายเป็นภาษาหลักของโลก จากยุค Pax Britannica มาสู่ยุค Pax Americana ในขณะที่ภาษาโรมัน สเปน โปรตุเกส และฮอลันดาร์่วงโรยตามยุคสมัย กระบวนการโลกาภิวัตน์มีส่วนช่วยเพิ่มความเป็นสากลของภาษาอังกฤษ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะภาษาอังกฤษเป็นภาษาธรรมชาติของ Microelectronics แต่ส่วนสำคัญยิ่งกว่าเป็นผลจากการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในสังคมโลก เครือข่ายเหล่านี้ยึดโยงด้วยภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ

ไม่เพียงแต่ภาษาอังกฤษเท่านั้นที่กำลังเพิ่มความสำคัญในสังคมโลก ภาษาจีน ญี่ปุ่น และอาหรับก็กำลังดำเนินในมรรควิถีเดียวกัน ในกรณีของภาษาจีนและญี่ปุ่นเป็นผลจากการเติบโตใหญ่ทางเศรษฐกิจของสาธารณรัฐประชาชนจีนและญี่ปุ่น รวมตลอดจนการขยายเครือข่ายของ 'ระบบทุนนิยมจีน' และท้ายที่สุด 'ระบบทุนนิยมตะเกียบ' (Chopsticks Capitalism) ในกรณีของภาษาอาหรับเป็นผลจากการเติบโตใหญ่ของลัทธิรากเหง้าในศาสนาอิสลาม (Islam Fundamentalism) ความรู้สึกต่อต้านภาษาของประเทศจักรวรรดินิยม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มขึ้นของประชากรชาวอาหรับ

สังคมไทยจะมีการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และภาษาญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอีกมาก ในขณะเดียวกันก็เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทยกับภาษาสากลเหล่านี้ ทั้งนี้ไม่ต้องประหลาดใจเลยว่า การแทรกซึมของภาษาต่างชาติเข้าสู่ภาษาไทยจะมีมากขึ้น ในประการสำคัญภาษาไทยจะมีลักษณะ 'ความเป็นภาษาอังกฤษ' แต่ภาษาไทยมิได้เผชิญการบุกรุกจากภาษาของประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังได้รับ 'หางเครื่อง' จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีอีกด้วย ภาษาไทยจะมีลักษณะอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น ไม่เพียงแต่ภาษาของ Microelectronics

จะเข้ามาปะปนในภาษาไทยเท่านั้น ภาษาไทยจะมีแนวโน้มที่จะใช้คำห้วน/สั้น ศัพท์ยาวๆ จะถูกหันให้สั้นลง แนวความคิดว่าด้วยความสะดวกสบายของภาษาจะแปรเปลี่ยนไป *

4.4 การขยายตัวของลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism)

กระแสโลกาภิวัตน์พัฒนาได้ขับเคลื่อนให้ลัทธิบริโภคนิยมขยายตัว ประชาชนในโลกที่สามพากันเลียนแบบการบริโภคของประชาชนในประเทศที่พัฒนาแล้ว (Demonstration Effect) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำรงชีวิตตามมรรควิธีของกลุ่มชนแองโกลแซกซัน รายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศประกอบกับกระบวนการสากลาภิวัตน์ของกิจการโฆษณา (Internationalization of Advertising) มีส่วนช่วยเร่งพลังขับเคลื่อนลัทธิบริโภคนิยมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในอีกด้านหนึ่ง การเติบโตใหญ่ของ 'ทุนนิยมวัฒนธรรม' (Cultural Capital) มีส่วนสำคัญในการปรับเปลี่ยนแบบแผนการบริโภคของประชาชนในโลกที่สาม รวมทั้งสังคมไทยด้วย

บัดนี้ วัฒนธรรม 'แตกด่วน ยัดเร็ว' (Fast-food Culture) แทรกซึมเข้าสู่วิถีการดำเนินชีวิตของคนกรุงเรียบร้อยแล้ว ทั้งนี้มีจำต้องพรรณนาถึงวัฒนธรรมการแต่งกาย ดนตรี และสุนทนาการในรูปแบบอื่นๆ ทุนวัฒนธรรมกำลังบุกรุกสังคมเศรษฐกิจไทย โดยอาศัยจุดอ่อนที่กลุ่มวัยรุ่น ด้วยการปรับเปลี่ยนรสนิยมและคติความเชื่อของกลุ่มวัยรุ่น ลัทธิบริโภคนิยมจะขยายตัวต่อไปได้อีกมาก

แต่การขยายตัวของลัทธิบริโภคนิยมมีผลในการทำลายวัฒนธรรมการประหยัดมัธยัสถ์ ในอดีตที่เป็นมา รัฐบาลได้ยึดยุทธวิธีการเร่งเร้าการบริโภคเพื่อก่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Consumption-led Growth) ยุทธวิธีดังกล่าวนี้ใช้ได้ภายในขอบเขตหนึ่ง แต่ผลที่ตามมาก็คือ ระบบเศรษฐกิจไทยกลายเป็นระบบเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพิงเงินทุนจากต่างประเทศ เนื่องจากการออมภายในประเทศมีไม่พอเพียงที่จะสนองตอบความต้องการใช้จ่ายภายในประเทศ ในที่สุดแล้วยุทธศาสตร์การเติบโตทางเศรษฐกิจโดยอาศัยการเร่งเร้าการบริโภคเป็นยุทธศาสตร์เดียวกับการเติบโตโดยอาศัยการก่อหนี้ต่างประเทศ (Debt-led Growth)

การขยายตัวของลัทธิบริโภคนิยมจะทำให้ปัญหาการขาดแคลนเงินออมในระบบเศรษฐกิจไทยรุนแรงมากขึ้นในอนาคต

4.5 การทำลายจริยธรรมในการทำงาน (Work Ethics)

จริยธรรมในการทำงานกำลังถูกสั่นคลอน กระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมทุนนิยม เป็นกระแสที่แสวงหาความมั่งคั่ง แต่กระบวนการแสวงหาความมั่งคั่งอย่าง

*โปรดอ่านสุภา ศิริमानนท์ "เงื่อนไขอะไรและอย่างไรที่จะทำให้สังคมไทยก้าวไกล" และหรือที่ส่งเสริมการสร้างสรรคภาษาระหว่างประเทศ" อนุสรณ์หลวงสุภาเทพ (2511) ตีพิมพ์ซ้ำใน วรรณศาสตร์สำนึก เล่ม 1 (2529)

ไร่ชอบเขตกำลังทำลายมาตรฐานทางจริยธรรมในสังคม การเติบโตใหญ่ของตลาดหลักทรัพย์และตลาดอสังหาริมทรัพย์ขยายโอกาสในการแสวงหารายได้จากการเก็งกำไร โดยที่การเก็งกำไรขยายขอบเขตจากหลักทรัพย์ ที่ดิน ตึกอาคาร คอนโดมิเนียม พระพุทธรูป และทำายที่สุดคือศิลปะวัตถุ

การแสวงหารายได้จากการเก็งกำไรดังกล่าวนี้มีข่าวสารที่ซ่อนเร้นว่า การได้มาซึ่งรายได้มีจำต้องใช้หยาดเหงื่อแรงงาน และมีจำต้องคำนึงถึงคุณธรรม ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจของประชาชนคนไทยมีมากขึ้นในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา

4.6 ความเป็นสินค้าของสรรพสิ่ง (Commodification)

ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งขับเคลื่อนโดยพลังทุนนิยมโลก สรรพสิ่งกลายเป็นสินค้า สิ่งที่ไม่เคยเป็นสินค้าเริ่มแปรเปลี่ยนเป็นสินค้า วัฒนธรรมการให้สิ่งของซึ่งกันและกัน ซึ่งแสดงถึงความเผื่อแผ่และไม่ตรีจิตกำลังหดหายไป ประเพณีการลงแขก ซึ่งเป็นประเพณีการแลกเปลี่ยนแรงงานกับแรงงานในสังคมที่มีประชากรบางเบาได้มลายหายไป แรงงานกลายเป็น 'สินค้า' ที่ต้องมีการจ่ายราคา

พลังทุนนิยมได้แปรเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือการแลกเปลี่ยนของ (Barter Economy) มาเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (Exchange Economy) มากขึ้น และด้วยการขยายตัวของการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนนี้เอง สรรพสิ่งจึงแปรสภาพเป็นสินค้า อรรถประโยชน์ในรูปตัวเงิน (Pecuniary Utility) กำลังเข้ามาแทนที่อรรถประโยชน์ที่มีใช้ตัวเงิน (Non-pecuniary Utility)

ไม่จำเพาะแต่แรงงานที่กลายเป็นสินค้า สรรพสิ่งกำลังเรียงแถวเป็นสินค้า ไม่ว่าจะเป็นการบริการการศึกษา งานวิจัย บทสัมภาษณ์ บริการให้คำปรึกษา จนท้ายที่สุดแม้แต่ลูกยังกลายเป็นสินค้า

ความเป็นสินค้าของสรรพสิ่งได้แปรเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ไปอย่างสำคัญ ความผูกพันทางใจจะห่างมนุษย์ค่อยๆหมดความสำคัญไป ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมแปรเปลี่ยนมาเป็นการสัมพันธ์บนพื้นฐานของสินค้า กล่าวคือ แปรสภาพเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค หรือระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย

เมื่อเป็นการบริการการศึกษากลายเป็นสินค้า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคก็เข้ามาแทนที่ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์

4.7 ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับความสัมพันธ์เชิงสัญญา

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (Patron-client Relationship) ซึ่งวัดร้อยสังคมไทยเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาแต่โบราณกาล กำลังเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ พลังทุนนิยมโลกซึ่งกำลังขับเคลื่อนให้มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมากขึ้น สร้างผลกระทบต่อความ

สัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์โดยตรง เงินกำลังเข้าไปมีอิทธิพลในทุกลำดับชั้นของการอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ในการผลิตกำลังแปรเปลี่ยนจากระบบอุปถัมภ์ไปสู่ระบบทุนนิยมด้วยอัตราเร่งที่สูงขึ้น

การเติบโตของพลังทุนนิยมในสังคมเศรษฐกิจไทยมีส่วนในการขับเคลื่อนให้ความสัมพันธ์เชิงสัญญา (Contractual Relationship) เข้าไปแทนที่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์มากขึ้น ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ด้านการผลิตหรือด้านการค้า ซึ่งแต่เดิมมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ (Non-formal Relation) เริ่มแปรเปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ (Formal Relation) มากขึ้น การซื้อขายสินค้าซึ่งแต่เดิมอาศัยการบอกด้วยปากเปล่า และความไว้นื้อเชื่อซึ่งกันและกัน ต้องอาศัยสัญญาเป็นกลไกในการลดความเสี่ยงอันเกิดจากการละเมิด

ความสัมพันธ์เชิงสัญญามีได้จำกัดเฉพาะแต่ภาคอุตสาหกรรมและภาคพาณิชยกรรมเท่านั้น หากยังทะลุทะลวงสู่ภาคเกษตรกรรมอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการขยายตัวของเกษตรแบบผูกมัดที่มีพันธสัญญา (Contract Farming) ในตลาดแรงงานเริ่มมีการจ้างงานแบบที่มีการทำสัญญา (Contract Employment) ซึ่งส่วนใหญ่จำกัดเฉพาะแต่การจ้างผู้บริหารและนักวิชาชีพ โดยที่ยังไม่ขยายสู่ผู้ใช้แรงงานระดับล่าง ในไม่ช้าความสัมพันธ์เชิงสัญญาอาจแทรกตัวเข้าสู่สถาบันการสมรส

การเติบโตของความสัมพันธ์เชิงสัญญา ในด้านหนึ่งทำให้ความต้องการบริการกฎหมายมีมากขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก็สร้างปัญหาแก่ประชาชนคนสามัญที่ไม่รู้กฎหมาย และที่ไม่มีอำนาจซื้อในการได้มาซึ่งบริการทางกฎหมาย

4.8 การล่มสลายของวัฒนธรรมชุมชน

ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนา ซึ่งมีความโน้มเอียงที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรม และมีความโน้มเอียงที่จะพัฒนาเมืองมากกว่าชนบท จะมีส่วนสำคัญในการทำลายลักษณะความเป็นชุมชนของหมู่บ้านในชนบท ทรัพยากรด้านแรงงานในชนบทจะถูกดูดซับและโยกย้ายไปใช้ประโยชน์ในตัวเมือง และในท้ายที่สุดถ่ายเทไปสู่ระบบทุนนิยมศูนย์กลาง สภาพบ้านแตกสาแหรกขาด อันเกิดจากพลังเศรษฐกิจทุนนิยมมีส่วนทำลายสถาบันครอบครัวในชนบท สามีต้องทิ้งภรรยาและบุตรเพื่อหารายได้ในตัวเมืองหรือต่างประเทศ บางครอบครัวทั้งพ่อและแม่ต้องทิ้งลูกไว้ให้ย่าหรือยายเป็นผู้เลี้ยง ลูกหลานเกษตรกรจำนวนมากต้อง 'เดินทางไกล' เพื่อหารายได้จากการขายบริการทางเพศ สภาพที่พ่อแม่ลูกจะอยู่ด้วยกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาด้วยศานติสุขหามีได้อีกแล้ว

การสูญเสียลักษณะความเป็นชุมชนของหมู่บ้านมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชนโดยตรง ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมชุมชนก็ต้องเผชิญการคุกคามจากวัฒนธรรมทุนนิยม ซึ่งมี

พื้นฐานและระบบคุณค่าที่แตกต่างกัน ช่วงเวลาในอนาคตที่เห็นนี้เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ชุมชนจะต้องปะทะกับวัฒนธรรมทุนนิยมอย่างรุนแรง กระบวนการปรับตัวของวัฒนธรรมชุมชนเป็นประเด็นที่สมควรแก่การติดตามศึกษา

4.9 ความรุนแรงและความขัดแย้งในสังคม

ความขัดแย้งในสังคมที่ความรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคต สังคมไทยเป็นสังคมที่ปราศจากอหิงสธรรมในชั้นรากฐาน ส่วนสำคัญเป็นผลจากการครอบงำของวัฒนธรรมอำนาจนิยม ลำพังแต่การต่อสู้ระหว่างวัฒนธรรมเสรีประชาธิปไตยกับวัฒนธรรมอำนาจนิยม ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมมากพออยู่แล้ว การปะทะกันระหว่างกระแสความคิดยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนากับยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา จะยิ่งซ้ำเติมความขัดแย้งที่มีอยู่แล้วให้รุนแรงยิ่งขึ้น

การเติบโตของขบวนการประชาชนระหว่างประเทศ ทั้งทางด้านสิทธิมนุษยชน (Human Rights Movement) สันติภาพ (Peace Movement) และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (Green Movement) จะมีผลต่อการเติบโตของขบวนการประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ในประเทศไทยอย่างสำคัญ การขยายตัวของขบวนการประชาชนเหล่านี้จะมีส่วนในการขยายสมรรถนะทางปัญญาความคิด แต่ด้วยการครอบงำของวัฒนธรรมอำนาจนิยมในหมู่ชนชั้นปกครอง ความขัดแย้งทางปัญญาความคิดมักจะจบลงด้วยความรุนแรง

แต่ความขัดแย้งในสังคมไทยที่รุนแรงในอนาคตจะมีที่มา 2 กระแส กระแสแรกเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ในเมื่ออย่างไม่มีกติกากำในการใช้ทรัพยากรชุมชนที่เป็นประชาธิปไตย กระแสที่สองเป็นความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ ปราบกฏการณ์ 'ลอร์ดรัฐ' ของแรงงานต่างชาติเข้าสู่ประเทศไทยจะยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอนาคต แรงงานต่างชาติเหล่านี้เข้ามาแย่งงานของแรงงานไร้ฝีมือภายในประเทศ ซึ่งโดยพื้นฐานย่อมสร้างความคุกรุ่นแห่งความขัดแย้งอยู่แล้ว ยิ่งมีการปะทะกันทางด้านวัฒนธรรม ความขัดแย้งย่อมทวีความรุนแรงขึ้นไปอีก

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ

คุณสุภา ศิริมานนท์ ได้จบสิ้น 'การทูล' อันยิ่งใหญ่ของท่านไปแล้วในวันนี้ และบัดนี้ผมได้บรรลุ 'การทูล' ในส่วนของผมแล้ว นั่นก็คือ 'การทูล' ในการเชิดชูहनอนหนังสือผู้ยิ่งใหญ่ เพื่อมิให้हनอนหนังสือสูญพันธุ์ไปจากมนุษยพิภพ

ขอบคุณ